

НАПРЯМ 2. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-554-046-6/03>

Пенязь П. Ю.,

*аспірант кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

Ель Гуессаб К.,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНА ПРАВОСУДДЯ В ІСТОРІЇ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Термін «правосуддя» є складним за змістом та розумінням концептом. Перша його частина свідчить про право, друга – про суд. З цього випливає загальна і найбільш очевидна характеристика правосуддя, що лежить на поверхні, як правильного (правого, правового) суду, або як суду, який засновано на праві, правді, справедливості.

Є філософсько-феноменологічне розуміння аналізованого явища, де здійснення правосуддя репрезентується у вигляді виконуваного ритуалу (акту, дійства), що спрямовано на набуття законної сили випадку застосування права у вирішенні будь-яких суперечок.

Що є природою права? Які властивості права є необхідними? Для права істотними є дві властивості: примус, чи сила, з одного боку, і правильність, чи справедливість, – з іншого. Перше відноситься до основного елементу соціальної ефективності права, друге – виражає його ідеальний, або критичний вимір. Питання про те, як ці два поняття співвідносяться з поняттям права і через це, один з одним, є центральним питанням філософії права [2, с. 199].

У рамках класичної філософської традиції виділяються як правило, дві групи філософсько-правових теорій: об'єктивістські (матеріалістичні) та суб'єктивістські (ідеалістичні). Залежно від того, які відносини розглядаються як основні, виділяються різні об'єктивістські теорії: юридичний біологізм (расові теорії права), юридичний економізм (Маркс), політичний об'єктивізм (Макіавеллі, Гоббс), культурно-історичний об'єктивізм (Савін'ї, Пухта), соціологічний об'єктивізм (Конт, Ієрінг, Муромцев) та ін.

Найбільш типовою формою об'єктивістських теорій, їхньою узагальненою рисою є соціологічний об'єктивізм. Він перебільшує роль соціальних відносин. Представники цього напрямку як джерело правосвідомості розглядають виключно реально існуючі відносини, що вивчаються соціологією. Особливістю соціологічного об'єктивізму є те, що він підкреслює зв'язок права з життям, із соціальним буттям. Розуміючи під «життям» суспільне життя, соціологічний (а точніше – соціально-філософський) підхід розглядає право яке «занурене» у цю соціальну реальність.

Існують два підходи рефлексії права: 1) загальнометодологічній, загальнофілософській, що спрямований на пошуки граничних основ, умов можливості права, коли право співвідноситься з усією «ойкуменою» людського буття – культурою, суспільством, наукою та ін.; 2) внутрішньометодологічній, який також є філософським, однак здійснюється в межах самої правової науки. Така подвійність філософії права знайшла відображення в тому, що вчений ступінь з філософії права може присуджуватися як за розрядом філософських, так і за розрядом юридичних наук [2, с. 9].

Природа філософії права найбільш повно розкривається у чотирьох тезах: 1) «теза загальної природи», яка стверджує, що у філософії права можуть бути поставлені всі філософські проблеми; 2) «теза специфічного характеру», що стверджує існування специфічних проблем філософії права, що виникають через той факт, що право з необхідністю є як авторитетним, чи інституційним, так і критичним, чи ідеальним; 3) «теза спеціальних відносин», що підкреслює особливе ставлення між філософією права, з одного боку, і моральною та політичною філософією – з іншого; 4) «ідеал повноти», що вимагає поєднання всіх трьох тез у дослідницькій програмі справжньої філософії права.

В. С. Нерсесянц прихильник такої ідеї: філософська думка займається сферою загального, а правознавство у дослідженні проблем філософії цікавиться сферою особливого, особливою частиною суспільного буття – юридичною дійсністю [3, с. 8].

Як правильно зазначає український правознавець В.С.Бігун, правосуддя не може бути ототожнено із судочинством. Якщо останнє здійснюється на основі закону, являючи собою «чисто технічну» діяльність суду з «провадження» судових рішень, то правосуддя має своєю основою право [1, с. 113].

Але що розуміється під правом крім «позитивного» права у широкому значенні цього слова: закону, прецеденту, договору, звичаю? Ідея права? Але ж згідно із загальноприйнятою думкою, це

щось дуже «суб'єктивне», і тому непридатне як загальний захід для правосудних рішень...

В силу цього правосуддя може бути зрозумілим як різновид описаної вище діяльності щодо пошуку права. Але що, яка подія, випадок чи обставина змушують шукати право? Адже очевидно, що правосуддя представляє собою не абстрактно-теоретична цікавість, але підприємство, від якого залежить доля людей, що беруть участь у ньому. Можна припустити, що це подія (пригода, випадок), загальною рисою яких є справжнє чи уявне правопорушення, яке, зрозуміло, може бути ототожнено з простим «порушенням закону» [4, с. 149].

Концептуалізм у праві – це, по суті, частина юридичного світогляду, теоретична система, яка базується на юридичних символах – поняттях, конструкціях, фікціях. Право – це насамперед правові поняття, і найважливіші з них – об'єкт права (рiч), суб'єкт права, правовідносини, провина, воля, джерело права, відповідальність та інше. Усі вони апріорні за своєю природою, первинні, це не результат, а інструмент науки. Речі – це унікальний елемент правового концепту. Саме вони є об'єктами-гібридами, в яких поєднується природне, соціальне та ідеальне буття. Правові поняття є не випадково узагальненою сукупністю правових явищ, а об'єктивно необхідними категоріями юридичного мислення, які міфологізують реальну дійсність, оскільки оперують апріорними поняттями, і які мають оціночний характер, оскільки спрямовані на впорядкування відносин між людьми за допомогою поділу юридично суттєвого та юридично байдужого. Юридичний концепт з'явився, коли римські юристи створили поняття суб'єкта права – *persona*, який є юридичним символом, не реальною, біологічно людиною, а правовою істотою.

Список використаних джерел:

1. Бігун В. С. Філософія правосуддя (до постановки проблеми), *Проблеми філософії права, 2006–2007*. Т. IV-V. С. 113-120.
2. Максимов С. І. *Філософія права: сучасні інтерпретації: Вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003–2010)*. Харків : Право, 2010. 336 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2011/Maximov_2010.pdf
3. Нерсисянц В. С. *Філософія права*. Москва, 1997. С. 14.
4. Стовба О. В. Феномен права як фундаментально-онтологічна основа правосуддя, *Проблеми філософії права, 2008–2009*. Том VI-VII. С. 147-153. URL: https://synergia-isa.ru/wp-content/uploads/2012/10/stovba_statia.pdf.